

Κεφάλαιο Δ: Ανθρώπινη αλληλεγγύη

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να παρεμβάλει μια αχτίδα αισιοδοξίας στις ζοφερές περιγραφές του πολέμου και να δείξει πως ακόμη και στα πιο τραγικά επεισόδια στην ιστορία της ανθρωπότητας δεν εξαφανιζόταν εντελώς η ανθρωπιά, πως ακόμη και μέσα στις χαοτικές περιστάσεις του πολέμου υπήρχαν άνθρωποι πρόθυμοι να βοηθήσουν τους άλλους, μερικές φορές αναλαμβάνοντας και οι ίδιοι σημαντικούς κινδύνους και μάλιστα θέτοντας σε κίνδυνο τη δική τους ασφάλεια και την ίδια τους τη ζωή.

Επιπλέον, αυτό το κεφάλαιο περιέχει αρκετές πηγές οι οποίες ασχολούνται με ασυνήθιστες και απροσδόκητες συμπεριφορές στα πλαίσια της καθημερινής ζωής σε συνθήκες πολέμου. Οι ίδιες πηγές απεικονίζουν καταστάσεις που ήταν και κάπως αμφίσημες από ηθική άποψη· καταστάσεις που δεν ήταν πάντοτε ξεκάθαρες, και ακριβώς γι' αυτόν το λόγο μας δίνουν την ευκαιρία ανάλυσης και συζήτησης (για παράδειγμα τεκμήρια Δ-1 και Δ-2). Μια χρήσιμη προσέγγιση σ' αυτό είναι να ενθαρρύνει κανείς τη μέθοδο της ταύτισης με τους ανθρώπους που περιγράφονται, δηλαδή οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες να παίζουν ρόλους αληθινών ανθρώπων στις πραγματικές περιστάσεις στις οποίες βρέθηκαν οι τελευταίοι και να προσπαθούν να προβλέψουν τη συμπεριφορά τους και να κατανοήσουν τα αισθήματά τους μέσα στο πλαίσιο της κατάστασης που περιγράφεται.

Δ-1. Συζήτηση μεταξύ Παρτιζάνου και Ουστάσι

«Γιατί ξοδεύεις τη μπαρούτη μου, εσύ, γιέ Ουστάσι σκύλας;»

Με άλλα λόγια, θεωρεί κιάλας δικά του τα πυρομαχικά του Ουστάσι και στεναχωριέται για κάθε σφαίρα που πάει χαμένη.

«Έλα να την πάρεις, μη φοβάσαι, τσόγλανε!» απαντά ο Ουστάσι.

Αλλά όλα αυτά δεν είναι παρά η εισαγωγή σε μια μεγαλύτερη συζήτηση ουσιαστικού και μάλιστα «πολιτικού» περιεχομένου. [...] Ο Ουστάσι δεν πιστεύει πως υπάρχουν Παρτιζάνοι, νομίζει πως όλοι είμαστε Τσέτνικ. Τσέτνικ και ληστές, όλοι το ίδιο είναι, όλοι πολεμάν την Κροατία για να ωφελήσουν τους Σέρβους και τους Εβραίους. Ζητά από τον Ζμπράβο να καταραστεί τον βασιλιά Πέτρο και τη βασίλισσα Μαρία της Σερβίας για να του αποδείξει πως δεν είναι Τσέτνικ. Ο Ζμπράβο εκπληρώνει την επιθυμία τού Ουστάσι με τη μεγαλύτερη ευχαρίστηση, αλλά του ζητά αμέσως μετά να καταραστεί κι εκείνος τον Πάβελιτς. [...] Και ακριβώς εκείνη τη στιγμή που ο Ουστάσι έχει μείνει άφωνος, καθώς ούτε ήθελε ούτε μπορούσε να καταραστεί τον Πάβελιτς και πάνω που ο Ζμπράβο άρχιζε ξανά να μιλά, κάποιος

προβοκάτορας, που ήταν στο πολυβόλο, του ρίχνει μια ριπή. Δεν τον πέτυχε, αλλά πάντως τον διέκοψε, καθώς ο Ζμπράβο έσπευσε να καλυφθεί.

«Τι έγινε, χτυπήθηκες;» ρωτά ο Ουστάσι με ενδιαφέρον.

«Όχι, καλά είμαι» απαντά ο Ζμπράβο.

«Τι τον πυροβολάς, ρε τσόγλανε; Δεν βλέπεις πώς μιλάω μαζί του;» ουρλιάζει ο Ουστάσι σε κείνον που διέκοψε τη συζήτησή τους. [...]

«Αν έπεφτε στα χέρια μου, θα τον άφηνα να φύγει, τ' ορκίζομαι!» δηλώνει γενναιόδωρα ο Ζμπράβο για το συνομιλητή του. Αλλά δεν υπήρχε ίχνος αλήθειας σ' αυτήν τη μεγαλόστομη δήλωση. Όταν τα γουρούνια βγάλουν φτερά, τότε ο Ζμπράβο μπορεί να αφήσει κανέναν Ουστάσι να του ξεφύγει.

Šibl, τ. Β', σ. 203-204.

Σε πολλά σημεία των απομνημονευμάτων του, ο Ιβάν Σιμπλ περιγράφει απρόσμενες και απροσχεδιάστες εκδηλώσεις αμοιβαίου σεβασμού μεταξύ των μελών των αντίπαλων στρατών που πολεμούσαν στην Κροατία. Στη Σλαβονία είχαν ξεσπάσει βίαιες συγκρούσεις στις αρχές του 1943. Κοντά στο Βότσιν, οι βάσεις

των αντιπάλων (στη συγκεκριμένη περίπτωση, των Παρτιζάνων και των Ουστάσι) δεν απείχαν μεταξύ τους περισσότερο από εξήντα μέτρα σ' ευθεία γραμμή, έτσι οι στρατιώτες των δύο πλευρών δεν είχαν καμιά δυσκολία να επικοινωνούν μεταξύ τους. Ο παρτιζάνος σύντροφος του Σιμπλ, ο Μίλαν Σμπράβιτς ή Ζμπράβο, συχνά άνοιγε συζήτηση με έναν από τους Ουστάσι. Αυτή είναι μια από τις ανταλλαγές απόψεων που είχαν οι δυο τους: ξεκίνησε με το άκουσμα ενός πυροβολισμού από τη μεριά των Ουστάσι.

Κατά τη γνώμη σας, τέτοιες συζητήσεις ήταν συνηθισμένες και σε άλλους πολέμους ή σε άλλα μέτωπα του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου ή μήπως αυτό το περιστατικό δεν ήταν παρά μια παραξενιά δυο στρατιωτών που έπλητταν και ήθελαν κάπως να περάσουν την ώρα τους; Εσείς εγκρίνετε αυτού του τύπου τις συζητήσεις; Τι σκέφτεστε σχετικά με τη συμπάθεια που δημιουργήθηκε ανάμεσα στους δυο στρατιώτες; Είναι ειλικρινής; Ως πού φτάνει αυτή η συμπάθεια; Θεωρείτε πως αυτοί οι δύο στρατιώτες θα έκαναν πράγματι κάτι για να σώσει ο ένας τη ζωή του άλλου; Έχει δίκαιο ο Σιμπλ όταν, στο τελικό του σχόλιο, ισχυρίζεται πως κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο;

Δ-2. Ονομαστική γιορτή στο στρατόπεδο συγκέντρωσης

«Δυο μέρες νωρίτερα, το Μεγάλο Αφεντικό (του στρατοπέδου) είπε παρεμπιπτόντως στους μάγειρες: «Θα δούμε τι θα ετοιμάσει για την ονομαστική του γιορτή». Ήταν στο χέρι μου λοιπόν, ν' αποδείξω κι εγώ ότι ήμουν «άντρας» κι όχι κανένας «γερο-τσιφούτης». [...]

Καθάρισα το κελί μου, καθάρισα και το τραπέζι, τακτοποίησα το χώρο δίπλα στο παράθυρο, έβαλα λίγο κομμένο χαρτόνι και κάτι ροκανίδια στη σόμπα και δανείστηκα από το μαγειρείο μερικά ποτήρια. Αν μόνον μπορούσα να κρεμάσω και κανένα πορτρέτο του Πάβελιτς στον τοίχο, το κελί θα μεταμορφωνόταν σε χώρο, όπου θα μπορούσα να υποδεχτώ κάθε διακεκριμένο πρόσωπο. [...] Συμφωνώ με τον Γκαόν πως θα μπορούσε να έρθει να με επισκεφτεί κι αυτός μετά την αποχώρηση των εξαιρετικών μου καλε-

σμένων, για να μπορέσουμε να μιλήσουμε ελεύθερα έχοντας και λιγάκι κρασί. Αυτοί οι μπάσταρδοι δεν θα κάθονταν ποτέ στο ίδιο τραπέζι μαζί του, αφού είναι Εβραίος. [...]

Κατά τις δέκα η ώρα η πόρτα ανοίγει και τέσσερεις απ' αυτούς μπαίνουν στο δωμάτιο, με το πηλίκιο στο κεφάλι.

«—Σπρέμνι! (Ετοιμοσ! – ο χαιρετισμός των Ουστάσι). Τα συγχαρητήριά μου, δόκτωρ!».

«—Σ' ευχαριστώ, αγαπητέ μου Άντε, παλιόφιλε, μεγάλη η χαρά μου, σαν να μ' επισκέφτεται ο ίδιος ο σουλτάνος αυτοπροσώπως! [...] Τι ωραία, που ήρθατε! Τι γιορτή θα έκανα αλλιώς χωρίς τέτοιους μεγάλους άντρες στο τραπέζι μου!» [...]

Σερβίρω κρασί στα ποτήρια, κάνουμε και την πρόποση, όλα με αυστηρά κροατικό τρόπο. Μακάρι ο Θεός να μας βοηθήσει να ξανασυναντηθούμε στο Ζάγκρεμπ και του χρόνου. Θα μεθοκοπήσουμε σαν αφεντάδες, και θα πάρουμε σβάρνα όλα τα καπηλεία.

«—Δόκτωρ, σ' αρέσει και σένα να ξευχτάς και να πίνεις, δε σ' αρέσει;».

«—Και σε ποιον δεν αρέσει; Υπάρχει κανείς χειρότερος απ' τον σπαγγοραμένο; Όσο έχεις χρήμα ξόδεψε, γλέντα, τριγύρνα! Θεέ μου, ποτέ δε θα το ξεχάσω αυτό, πως ήρθατε στη γιορτή μου! Πρέπει να ξαναβρεθούμε και του χρόνου, αν γίνεται όμως, όχι σ' αυτό εδώ το μέρος! Θα πληρώσουμε και κανένα γύφτο να μας παίζει και να μας τραγουδά, πάντα πίνεις καλύτερα, όταν έχει τραγούδι και μουσική».

«—Τι γύφτο, διάβολε; Δεν έχει πια γύφτους!» λέει το Μεγάλο Αφεντικό χαμογελαστά.

«—Τι; Δεν πιστεύω να ξεπαστρέψατε και τους μουσικούς, έτσι δεν είναι; Α! όλα κι όλα, μ' αυτό εγώ δε συμφωνώ! Τους αναντικατάστατους πρέπει να τους κρατάμε, και τώρα ποιος θα έρθει να μας κάνει τον γύφτο μουζικάντη;»

Έτσι η συζήτηση γλίστρησε προς το θέμα της γενοκτονίας.

«—Καλά, και οι τσιγγάνοι τι σας πείραζαν; (ρωτά ο Γιακόβλεβιτς). Αφού δεν ανακατεύονταν στην πολιτική».

«—Και τι να τους κάνουμε τους γύφτους;» απαντά ένας. «Ούτε δουλεύουν, ούτε στο στρατό πηγαίνουν. Άμα θες να ξέρεις, εγώ θα προτιμούσα να κρατήσω ζωντανό κανένα Βλάχο (στη συγκεκριμένη περίπτωση, εννοεί Σέρβο). Τουλάχιστον αυτός οργώνει και

δουλεύει στο χωράφι... Άμα θα γίνουνε λιγότεροι, τότε δε θα 'ναι πια κίνδυνος».

Στη συνέχεια ο Γιακόβλεβιτς, σαν άνθρωπος των γραμμάτων που είναι, απαγγέλλει ποιήματα στους καλεσμένους του. Την ίδια ώρα θόρυβοι ακούγονται από το υπόγειο: οι Ουστάσι βασανίζουν έναν από τους κρατούμενους.

«Έπρεπε να βάλω τα δυνατά μου για να μη ξεράσω. Την ίδια ώρα που εγώ επαναλάμβανα τους στεναγμούς του ποιητή για την ελευθερία, ελευθερία δεν είχα και στ' όνομα αυτής της ίδιας ελευθερίας άλλο ένα έγκλημα γινόταν δίπλα μου ακριβώς την ίδια στιγμή [...] Έπρεπε να παραστήσω πως δεν καταλάβαινα τίποτε, να κάνω τον ηλίθιο, σαν να μην καταλάβαινα όλα αυτά που γίνονταν στο από κάτω δωμάτιο».

Jakovljević, σ. 173-179

Κ Ο Ιλίγια Γιακόβλεβιτς, για τον οποίο μιλήσαμε και προηγουμένως, ήταν φυλακισμένος στο στρατόπεδο συγκέντρωσης της Στάρα Γκράντιτσκα, αλλά είχε ιδιαίτερα προνόμια ως προπολεμικός κροάτης πολιτικός που είχε «βγει εκτός γραμμής λιγάκι», αλλά πάντως θα μπορούσε μελλοντικά να συνεργαστεί με τους Ουστάσι. Οι φρουροί τον μεταχειρίζονταν καλύτερα, αλλά και πάλι, θα μπορούσε οποιαδήποτε στιγμή να χάσει την εύνοιά τους ή και να εκτελεστεί επί τόπου, όπως είχε συμβεί σε πολλούς άλλους. Γι' αυτόν το λόγο ήταν υποχρεωμένος να παριστάνει το φίλο στους φρουρούς και στους ανωτέρους τους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση βρέθηκε στην ιδιαίτερα λεπτή θέση, να πρέπει να προσκαλέσει στο κελί του, για τη γιορτή του, ολόκληρη τη διοίκηση του στρατοπέδου.

Σ Βρίσκετε τη συμπεριφορά του προσωπικού του στρατοπέδου ασυνήθιστη και απροσδόκητη; Κατά τη γνώμη σας, συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο και στους άλλους φυλακισμένους; Γιατί απολάμβανε κάποια προνόμια στο στρατόπεδο ο Γιακόβλεβιτς; Εσείς τι σκέφτεστε για τη «χαλαρή συζήτηση» ανάμεσα στο φυλακισμένο και τους προσκεκλημένους του; Οι απόψεις που φαίνονταν κανονικές στους Ουστάσι, προκαλούσαν φρίκη στον Γιακόβλεβιτς, αλλά δεν μπορούσε να τους το δείξει αυτό. Εσείς πώς κρίνετε τη συμπεριφορά του; Τι θα κάνατε, αν βρισκόσασταν στη θέση του;

► **Εικ. 46. Αφίσα ρουμανικής εφημερίδας: Βοηθείστε τα ορφανά**

Universul, φ. 249 / 12.09.1943.

Κ Αυτή η αφίσα προσπαθεί να προαγάγει τη βοήθεια προς τα ορφανά παιδιά του πολέμου. Ποια γεγονότα του πολέμου ήταν η κύρια αιτία για την ύπαρξη των ορφανών; Πήραν οι πολιτικοί της Ρουμανίας οποιαδήποτε μέτρα για να αντιμετωπίσουν τις αιτίες του προβλήματος;

Δ-3. Υπόμνημα των διανοουμένων προς τον Ίωνα Αντωνέσκου (Απρίλιος του 1944)

Τις ώρες αυτές, κατά τις οποίες ο λαός μας απειλείται με τρομερή συμφορά, εμείς, τα μέλη της Ρουμανικής Ακαδημίας και οι καθηγητές των Πανεπιστημίων του Βουκουρεστίου, του Ιασίου και του Κλιούζ, αφού γίναμε μάρτυρες της εξόδου του λαού και της ερήμωσης των πόλεων και των χωριών της Ρουμανίας που μεταμορφώθηκαν σε πεδία μάχης, κι έπειτα από βαθύ στοχασμό, αποφασίσαμε να Σας απευθύνουμε την παρούσα έκκληση.

Υπό τις παρούσες συνθήκες, η σιωπή μας θα αποτελούσε έγκλημα. Έχουμε καθήκον να εκθέσουμε τις έντιμες σκέψεις μας ενώπιον του ηγέτη του κράτους μας: πρέπει αμέσως να τερματίσουμε τον πόλεμό μας με τη Ρωσία, τη Μεγάλη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. [...]

Κύριε Στρατάρχα,

Ο βομβαρδισμός της Πρωτεύουσας, η καταστροφή των άλλων πόλεων, οι προειδοποιήσεις που δεχτήκαμε από το Λονδίνο, την Ουάσιγκτον και τη Μόσχα, η μεταμόρφωση της Μολδαβίας σε πεδίο μάχης, όλες αυτές οι ενδείξεις προοιωνίζονται την επικείμενη καταστροφή. Ο ρουμανικός λαός, εξαντλημένος από έναν πόλεμο υπερβολικά μακροχρόνιο για την αντοχή του, δεν μπορεί πλέον να αγωνιστεί άλλο. Κατεβείτε στους δρόμους και ρωτήστε τους περαστικούς, πηγαίστε στα χωριά και στις πόλεις, ακούστε τη φωνή του λαού. Παντού θα δείτε την απόγνωση στα μάτια των ανθρώπων και θα ακούσετε την ίδια απάντηση: ΟΧΙ. Γιατί θα έπρεπε να πολεμήσουμε; Τα ζωτικά συμφέροντα του Κράτους και του λαού μας απαιτούν την άμεση λήξη του πολέμου, όσο σκληρό και αν είναι αυτό. Έτσι, η θυσία που θα έπρεπε να κάνει η Ρουμανία θα είναι πολύ μικρότερη και λιγότερο επώδυνη από τη συνέχιση του πολέμου.

Scurtu κ.ά., σ. 439-440.

Στη Ρουμανία εκείνη την περίοδο κυριαρχούσε μια τακτική ανοχής προς την πλευρά της πολιτικής αντιπολίτευσης, η οποία επέτρεψε σε πολυάριθμες προσωπικότητες από τους χώρους της πολιτικής και του πολιτισμού να απευθύνουν διαμαρτυρίες προς τον ηγέτη του κράτους. Οι διαμαρτυρίες αυτές εξέφραζαν τη δυσαρέσκειά τους για την πολιτική που ακολουθούσε η κυβέρνηση και συνήθως δεν ακολουθούσαν από καταστολή.

Ποια είναι η κοινωνική υπόσταση των προσώπων που συνέταξαν αυτό το υπόμνημα; Ποια είναι η θέση τους όσον αφορά τα κύρια πολιτικά προβλήματα της Ρουμανίας του 1944; Πρόκειται για μια θέση την οποία ενστερνίζονταν αποκλειστικά οι συντάκτες αυτού του κειμένου; Διέτρεχαν κανέναν κίνδυνο εξαιτίας αυτής της επιστολής τα πρόσωπα που την υπέγραψαν;

Δ-4. Απόσπασμα επιστολής του Έλληνα πρωθυπουργού (7 Οκτωβρίου του 1943) προς τις γερμανικές αρχές

«Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Αριθ. Πρωτ. Ε 312 1/10 ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΗ

Προς την Α.Εξοχότητα

τον κ. πληρεξούσιον του Ράιχ δια την Ελλάδα

Δόκτορα Γ. Α. Άλτενμπουργκ

Αθήναι, τη 7^η Οκτωβρίου 1943

Εξοχώτατε,

Υπό του ανωτέρου αστυνομικού αρχηγού των Ες Ες δια την Ελλάδα εδημοσιεύθη μία διαταγή υποχρεώνουσα τους Έλληνες πολίτας ισραηλιτικού θρησκευματος όπως δηλωθούν προς καταγραφήν. Η γνωστοποιήσις της εν λόγω διαταγής εγείρει εμοί εντύπωσιν ότι η εφαρμογή των εν Θεσσαλονίκη υπό της Στρατιωτικής Διοικήσεως ληφθέντων μέτρων κατά των Εβραίων πρόκειται να πραγματοποιηθή και εδώ εναντίον Ελλήνων υπηκόων εβραϊκής καταγωγής.

[...] Η πιθανότης της εκτοπίσεως εκ της πατρίδος των Ελλήνων τούτων πολιτών, οίτινες ζώσιν από αμνημονεύτων χρόνων επί του ελληνικού εδάφους, και της εγκαταστάσεώς των εις αγνώστους περιοχάς πληροί τόσοσιν την ελληνικήν κυβέρνησιν όσον και κάθε ελληνικήν καρδίαν με πένθος.

Οι Ισραηλίται της παλαιάς Ελλάδος (δηλαδή της προ των βαλκανικών πολέμων Ελλάδος) αφωμοιώθησαν γλωσσικώς και ιστορικώς πλήρως προς τους εντοπίους αναδειξαντες ποιητάς, οίτινες διακρίνονται δια το ελληνικόν των φρόνημα. Πάντοτε ως νομιμόφρονες πολίται επολέμησαν εις πάσαν περίπτωσιν υπέρ της Ελλάδος και πολλοί εκ τούτων διεκρίθησαν τιμητικώς επί των πεδίων των μαχών.

Δια της ευσυνειδησίας των, της ικανότητος και της αφοσιώσεώς των προς το καθήκον ως δημόσιοι υπάλληλοι, ιδιαιτέρως ως δικαστικοί και στρατιωτικοί, υπήρξαν έξοχοι. Επραγματεύοντο επιτυχώς τα δυσκόλους υποθέσεις του κράτους και ηγωνίζοντο ευσυνειδήτως δια τα συμφέροντα της χώρας.

Η Ελληνική Εκκλησία προσέφερε πάντοτε την προστασίαν της εις την εν Ελλάδι ισραηλιτικήν κοινότητα, εμπυχώνουσα τον ελληνικόν λαόν δια του πνεύματος της ανοχής και της μακροθυμίας εις τα ζητήματα της πίστεως. Οι Ισραηλίται της παλαιάς Ελλάδος αποτελούν μίαν ασήμαντον μειονότητα, η οποία δεν κατέχει ουδεμίαν δύναμιν πολιτικώς και πολιτιστικώς.

[...] Η εφαρμογή των γνωστών μέτρων και εις την παλαιάν Ελλάδα εναντίον των Ελλήνων Ισραηλιτών θα επλήγανε το αίσθημα του λαού, του οποίου η ψυχή έχει απορροφήσει τας μεγάλας παραδόσεις του ελληνικού πνεύματος...»

Ενεπεκίδης, σ. 50-51.

Σ Πώς εξηγεί το αίτημά του ο έλληνας πρωθυπουργός; Γιατί δεν λέει ευθέως πως το Ολοκαύτωμα αποτελεί μείζον έγκλημα και κατάλυση του δικαίου; Διέτρεχε ο ίδιος κάποιον κίνδυνο εξαιτίας αυτής της επιστολής; Εσείς τι θα κάνατε, αν βρισκόσασταν στη θέση του;

Δ-5. Ο Ζωρζ Ενέσκου⁵⁸ προσπαθεί να προστατεύσει τους Τσιγγάνους

7 Νοεμβρίου 1942

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Πληροφορούμαι ότι όσον αφορά τους τσιγγάνους μουσικούς, ο Ζωρζ Ενέσκου παρενέβη αυτοπροσώπως στον Στρατάρχη Αντωνέσκου και του είπε πως, αν έστειλε τους μουσικούς του στον ποταμό Μπουκ, θα πήγαινε κι εκείνος μαζί τους.

Nastasa, Varga, Andreescu, τεκμήριο 281.

Σ Κατά τη γνώμη σας, γιατί παρενέβη ο Ενέσκου υπέρ των Ρομά; Μπορείτε να φανταστείτε τους λόγους;

Δ-6. Υπόμνημα ομάδας βουλγάρων κουρέων και κομμωτριών προς τους υπουργούς σχετικά με το Νομοσχέδιο για την Προστασία του Έθνους

11 Νοεμβρίου 1940

Αγαπητοί Κύριοι,

Σήμερα, σ' αυτούς τους χαλεπούς καιρούς, οι οποίοι απαιτούν την ενότητα ολόκληρου του βουλγαρικού έθνους, λαμβάνονται ορισμένες αποφάσεις εναντίον των Εβραίων, οι οποίες όχι μόνον είναι αντίθετες προς τη θέληση του βουλγαρικού λαού αλλά και λειτουργούν κατάφωρα εις βάρος του. Πρόκειται για την απόφαση

να ψηφιστεί το Νομοσχέδιο περί της Προστασίας του Έθνους. Δεν γνωρίζουμε αν θα εισακουστεί η δίκαιη φωνή μας, η οποία προέρχεται από την τάξη εκείνη του λαού που έδωσε τους περισσότερους πόρους και τα περισσότερα θύματα στον αγώνα για την ευημερία του λαού μας. Σήμερα, εμείς εργαζόμαστε πλάι στους εβραίους συμπολίτες μας, και αύριο, αν χρειαστεί, πλάι τους θα σκοτωθούμε στην πρώτη γραμμή του μετώπου, όπως στο παρελθόν σκοτώθηκαν οι πατέρες μας πλάι στους πατέρες τους. Εμείς δεν μπορούμε να δούμε τίποτε το ανάρμοστο σ' αυτούς, αλλά εσείς θέλετε να τους αποσπάσετε από το εθνικό μας σώμα αφαιρώντας όλα τα δικαιώματά τους. Αν ο σκοπός ήταν σ' αλήθεια να διωχθούν οι εβραίοι κερδοσκόποι, τότε θα έπρεπε να καταδιώξετε εξίσου και τους δικούς μας.

Ο αγώνας του βουλγαρικού λαού, σ. 49.

Σ Υπάρχει κάποια παρόμοια μαρτυρία και από τη δική σας χώρα; Αν εσείς ήσασταν ένας από τους κουρέις και τις κομμώτριες της Βουλγαρίας εκείνη την εποχή, θα υπογράφατε το υπόμνημά τους;

Δ-7. Βοήθεια και υποστήριξη της Τουρκίας προς την Ελλάδα

Ευχαριστίες από την Ελλάδα

Παραθέτω παρακάτω μεταφράσεις των ευχαριστήριων επιστολών τις οποίες έλαβα χάρη στις προσπάθειές μου και στην κινητοποίηση της επιτροπής που οργανώθηκε υπό την προεδρία μου στο Υπουργείο μας, προκειμένου να σταλεί επισιτιστική βοήθεια στο λαό της Ελλάδας και των νησιών του Αιγαίου που υποχρεώθηκαν να υποφέρουν από την πείνα την περίοδο της Κατοχής στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο:

Επιστολή του προέδρου του Δήμου Αθηναίων

«Σας παρακαλώ ευγενικά να δεχθείτε το παρόν λεύκωμα της πόλεως των Αθηνών. Σας το προσφέρω ως μικρό αντίδωρο για τις ποικίλες υπηρεσίες που μας παρείχατε στη διάρκεια αυτών των τόσο φρικτών στιγμών, τόσο για την ελληνική ιστορία όσο και για τον λαό της Ελλάδας».

⁵⁸ Ο Ζωρζ Ενέσκου (1881-1955) ήταν ο μεγαλύτερος μουσικός της Ρουμανίας κι ένας από τους πιο προικισμένους μουσικούς ολόκληρου του εικοστού αιώνα: μεγάλος βιολιστής και συνθέτης, διακεκριμένος διευθυντής ορχήστρας, ολοκληρωμένος πιανίστας, ικανός τσελίστας και περίφημος δάσκαλος του βιολιού.

Επιστολή του διοικητή Χίου

«Μετά χαράς πληροφορούμαι από τον κ. Κουρβουαζιέ, εκπρόσωπο του Ερυθρού Σταυρού και καλό φίλο της χώρας μας, όλες τις λεπτομέρειες της βοήθειας που προσφέρατε στην αποστολή αλεύρων προς τον Ερυθρό Σταυρό της Χίου.

Ως διοικητής αυτού του νομού, σας παρακαλώ επιτρέψτε μου να σας εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου για την ευγενή βοήθεια που προσφέρατε στον πολυπαθή λαό του μικρού νησιού της Χίου.

Επίσης, σας παρακαλώ να δεχθείτε τις ευχαριστίες ολόκληρης της Ελλάδας και της ελληνικής κυβερνήσεως για την βοήθεια που στείλατε από τις γειτονικές ακτές στα δικά μας παράλια. Όλοι με ενθουσιασμό βλέπουμε τον Λέοντα [Arslan], το πλοίο που φέρει τη Σημαία του τουρκικού έθνους, να μπαίνει στο λιμάνι μας.

Σε όλη τη διάρκεια του ιστορικού τους βίου τα έθνη μας συμβίωσαν σύνοικα επί μακρόν. Ως την σημερινή ημέρα διατηρούμε τη στενή μας φιλία και τιμούμε τη μνήμη αυτής της συνεργασίας με το έθνος σας. Καθώς το τουρκικό έθνος, τόσο σε καιρούς πολέμου όσο και ειρήνης, αλλά και σε κάθε του επαφή μαζί μας, πάντοτε μεριμνούσε για εμάς ως έθνος αδελφό και φίλο και ως αγαπητό του συγγενή, και καθώς μας έτεινε χείρα βοηθείας και μας βοήθησε να αντέξουμε σ' αυτή την σκληρή και φρικτή περίοδο των στερήσεων, η γνώμη μας για το ευγενές τουρκικό έθνος επιβεβαιώθηκε.

Ευγενικά σας παρακαλώ λοιπόν, να δεχθείτε αυτόν τον μικρό φόρο τιμής από την Χίο, τον οποίο σας στέλλω μέσω του κ. Κουρβουαζιέ ».

Erkin, σ. 130-131.

Ο Ερκίν ήταν στέλεχος του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών στη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Στα απομνημονεύματά του περιγράφει την τουρκική βοήθεια κι ενίσχυση, τις οποίες γνώριζε από πρώτο χέρι, που στάλθηκαν προς διάφορα μέρη της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένων και των νησιών του Αιγαίου, τα οποία υπέφεραν ιδιαίτερα από την έλλειψη τροφίμων. Αυτές είναι ορισμένες μόνον από τις ευχαριστήριες επιστολές που του στάλθηκαν από τις ελληνικές αρχές.

Τι γνωρίζετε σχετικά με την ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων; Οι πηγές που είδαμε παραπάνω επιβεβαιώνουν το γνωστό στερεότυπο περί εχθρότητας μεταξύ των δύο εθνών;

Δ-8. Μαρτυρία του επίτιμου τούρκου πρέσβη Νετντέντ Κεντ σχετικά με τις ενέργειές του για τη διάσωση Τούρκων Εβραίων στη Μασσαλία

Ένα βράδυ ένας Τούρκος Εβραίος από τη Σμύρνη, ονόματι Σιντί Ισκάν, που δούλευε στο Προξενείο ως υπάλληλος και μεταφραστής, ήρθε σπίτι μου εξαιρετικά ταραγμένος. Μου είπε πως οι Γερμανοί είχαν μαζέψει περίπου ογδόντα Εβραίους, τους είχαν οδηγήσει στον σιδηροδρομικό σταθμό κι ετοιμάζονταν να τους φορτώσουν σε βαγόνια μεταφοράς ζώων για να τους πάνε στη Γερμανία. [...] Αμέσως προσπάθησα να τον ηρεμήσω κι έπειτα πήρα το ταχύτερο όχημα που μπορούσα να βρω για τον σιδηροδρομικό σταθμό Σαιν Σαρλ της Μασσαλίας. Η σκηνή εκεί ήταν απίστευτη. Βρέθηκα μπροστά σε κάτι βαγόνια για ζώα, που ήταν γεμάτα από ανθρώπους, άλλοι από τους οποίους έκλαιγαν με αναφιλητά και άλλοι σπάραζαν. Η θλίψη και η οργή έδιωξαν όλα τα άλλα από το νου μου. [...]

Όταν ο αξιωματικός της Γκεστάπο που ήταν υπεύθυνος για τον σιδηροδρομικό σταθμό άκουσε πως βρισκόμουν εκεί, ήρθε και με πολύ απότομο τρόπο με ρώτησε τι ήθελα. Μαζεύοντας όση περισσότερη ευγένεια μπορούσα να αναγκάσω τον εαυτό μου να δείξει, του δήλωσα πως αυτοί οι άνθρωποι ήταν τούρκοι υπήκοοι, πως η σύλληψή τους οφειλόταν σε λάθος και πως αυτό θα έπρεπε να επανορθωθεί αμέσως με την απελευθέρωσή τους. Ο αξιωματικός της Γκεστάπο είπε πως εκτελούσε τις διαταγές που του είχαν δοθεί και πως αυτοί οι άνθρωποι δεν ήταν Τούρκοι, αλλά απλώς κάποιοι Εβραίοι. Βλέποντας πως δεν θα κατάφερνα τίποτε εξαπολύοντας απειλές τις οποίες δεν θα μπορούσα να πραγματοποιήσω, αν αυτός δεν υποχωρούσε, στράφηκα προς τον Σιντί Ισκάν και του είπα «Ελα, μπαίνουμε κι εμείς στα βαγόνια» και παραμερίζοντας το γερμανό στρατιώτη που προσπαθούσε να μου φράξει το δρόμο, σκαρφάλωσα κι εγώ σ' ένα από τα βαγόνια με τον Σιντί Ισκάν από πίσω μου. Αυτήν τη φορά ήταν η σειρά του αξιωματικού της Γκεστάπο ν' αρχίσει τις φωνές, ακόμη και τα παρακάλια. Δεν μπορούσα ν' ακούσω τίποτε απ' όσα έλεγε και ανάμεσα στις ικετευτικές κραυγές και τις ματιές του αξιωματικού της Γκεστάπο το τρένο άρχισε να κινείται. Καθώς όλα αυτά έγιναν πριν από πολύ καιρό, δεν θυμάμαι ακριβώς πού, αλλά θυμάμαι πως το τρένο σταμάτησε, όταν φτάσαμε είτε στην Αρλ είτε στη Νιμ. Αρκετοί γερμανοί αξιωματικοί

σκαρφάλωσαν στο βαγόνι και αμέσως με περιστοίχισαν. Τους είπα πως όλα αυτά δεν είχαν γίνει κατά λάθος, πως παραπάνω από ογδόντα τούρκοι υπήκοοι είχαν φορτωθεί σ' αυτό το βαγόνι για ζώα, επειδή ήταν Εβραίοι, πως ως πολίτης του έθνους μου και συγχρόνως ως εκπρόσωπος μιας κυβέρνησης που πίστευε πως οι θρησκευτικές πεποιθήσεις δεν μπορούσαν ν' αποτελούν λόγο τέτοιας μεταχείρισης, δεν υπήρχε περίπτωση να τους αφήσω μόνους τους και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο βρισκόμουν κι εγώ εκεί μαζί τους. Οι αξιωματικοί είπαν πως θα φρόντιζαν να επανορθωθούν όσα λάθη είχαν τυχόν γίνει, και ρώτησαν αν όλοι αυτοί που βρίσκονταν στο βαγόνι ήταν τούρκοι υπήκοοι. Όλος ο κόσμος γύρω μου, γυναίκες, άντρες και παιδιά, είχαν πετρώσει όσο έβλεπαν αυτό το παιχνίδι που παιζόταν για τις ζωές τους. Κατά πάσα πιθανότητα εξαιτίας της άρνησής μου να συμβιβαστώ, καθώς και χάρη σε μια διαταγή που έφτασε τελικά στους αξιωματικούς των Ναζί, κατεβήκαμε από το τρένο όλοι μαζί. [...] Ποτέ δε θα ξεχάσω τη σκηνή που ακολούθησε. Οι άνθρωποι που είχαν σωθεί μας αγκάλιαζαν και μας έσφιγγαν τα χέρια με έκφραση ευγνωμοσύνης στα μάτια τους.

Shaw, σ. 342-344.

Σχολιάστε τον τρόπο που χειρίστηκε την κατάσταση ο πρέσβης. Έθεσε τη ζωή του σε κίνδυνο στην προσπάθειά του να σώσει αυτούς τους ανθρώπους; Εσείς τι θα είχατε κάνει, αν τύγχανε να βρεθείτε στη θέση του;

Δ-9. Από το ημερολόγιο ενός βούλγαρου στρατιώτη στην κατεχόμενη Δυτική Θράκη

23 Μαΐου 1941. Πήγαμε στην Ξάνθη για να συμμετάσχουμε στην παρέλαση.

Η κατάσταση εδώ ήταν ίδια όπως και στη Γκιουμουλτζίνα [Κομοτηνή]. Όπου υπάρχει στρατιωτικός καταυλισμός, πάντοτε υπάρχουν και παιδιά, γέροι και γυναίκες που έρχονται με το πιάτο τους στο χέρι. Η τροφή μας δεν περισσεύει ποτέ, ούτε έχει καμιά ποικιλία, αλλά πάντοτε μπορούμε να δώσουμε μερικά φασό-

λια ή λίγη στρατιωτική σούπα για να φάνε κι αυτοί οι πεινασμένοι.

Το μεσημέρι πολλά παιδιά μαζεύτηκαν γύρω από την αποθήκη. Σήμερα το μεσημεριανό ήταν έκτακτο, υπήρχε συμπλήρωμα για όσους ήταν πεινασμένοι και πολλοί στρατιώτες έδωσαν φαγητό στα παιδιά.

Ανέβηκα πάνω, στο δεύτερο πάτωμα της αποθήκης, και άνοιξα το παράθυρο. Τα μάτια μου έπεσαν πάνω σε μια νεαρή γυναίκα, ίσως και κορίτσι, μαυροφορεμένη. Στεκόταν στην κοντινή γωνία και κοίταζε τα παιδιά που περπάταγαν προσεκτικά, για να μη χύσουν καθόλου απ' τη σούπα που κουβάλαγαν στα πιάτα τους.

Εύκολα μπορούσα να μαντέψω γιατί ήταν μαυροφορεμένη. Σίγουρα κάποιος δικός της είχε χαθεί στον πόλεμο: πατέρας, αδερφός, άντρας ή αγαπητικός. Αλλά τι να περίμενε άραγε όρθια, εκεί στη γωνία; Μήπως ήταν και αυτή πεινασμένη και ήθελε κανένα κομμάτι ψωμί;

Έξαφνα, σαν να 'χε μέσα της αποφασίσει να μη δώσει σημασία σε κανένα εμπόδιο, η γυναίκα κίνησε για το φράχτη. Αρκετά αγόρια από το λόχο μας στέκονταν στην αυλή δίπλα στο σιδερένιο φράχτη. Η γυναίκα τα πλησίασε και μπορούσα ν' ακούσω τα δειλά της λόγια:

«—Κύριε, ψωμί...»

Ήταν σχεδόν έτοιμη να βάλει τα κλάματα και τα αγόρια μας το αντιλήφθηκαν αυτό. Ένας άνοιξε το γυλιό του και της έδωσε μια κουραμάνα. Η τελευταία μάλλον θα κατέληγε στη μαύρη αγορά, όπου μπορούσε κανείς να πάρει ο,τιδήποτε για ένα κομμάτι ψωμί: από τις υποτιμημένες ελληνικές δραχμές μέχρι δαχτυλίδια και βραχιόλια.

Η γυναίκα είχε κιόλας αρχίσει να φεύγει, όταν μια απότομη φωνή την έκανε να πετρώσει:

«— Άχτουνγκ!⁵⁹ Αλτ!»

Dobri⁶⁰ και Elena Djurov, σ. 159-160.

Μπορείτε να μαντέψετε τι κατάληξη είχε αυτό το επεισόδιο;

59 Προσοχή!

60 Ο Ντόμπρι Τζούροφ (1916-2002) διετέλεσε διοικητής ανάρτικης ταξιαρχίας, στρατηγός του στρατού και υπουργός Άμυνας.

Δ-10. Ο Στόγιαν Πετρόφ Τσομάκοφ, βούλγαρος πληρεξούσιος υπουργός στο Βουκουρέστι, αφηγείται μια αστεία και συγκινητική ιστορία για τις σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ ρουμάνων στρατιωτών, ρώσων αιχμαλώτων και της βουλγαρικής κοινότητας στη Ρουμανία κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου

Αρκετούς μήνες αφότου η Ρουμανία είχε μπει στον πόλεμο, ο αριθμός των ανθρώπων που παρακολουθούσαν τη θεία λειτουργία στην εκκλησία, αυξήθηκε ξαφνικά μια Κυριακή, όταν έφτασε μια ομάδα ρώσων αιχμαλώτων πολέμου έχοντας φρουρό ένα ρουμάνο στρατιώτη. Ο τελευταίος κουβαλούσε σύμφωνα με τους κανονισμούς το τουφέκι του και μάλιστα εφ' όπλου λόγχη. [...] Είχε ακουμπήσει το όπλο του σ' ένα δέντρο και, όπως έκαναν άλλωστε όλοι οι στρατιώτες, προσπαθούσε να τραβήξει την προσοχή μιας καμαριέρας, η οποία, χωρίς να βιάζεται καθόλου, ξεσκόνιζε ένα χαλί σε κάποιο διπλανό μπαλκόνι. Μάλλον ήταν ευχαριστημένος από τον τρόπο που εξελίσσονταν οι προσπάθειές του και προσπαθούσε να εκτιμήσει τις πιθανότητες της τελικής επιτυχίας, γιατί, αντί να φρουρεί τους αιχμαλώτους που του είχαν ανατεθεί και να τους οδηγήσει πίσω στο στρατόπεδο, μετά τη λειτουργία τούς άφησε ν' ανακατευτούν με το υπόλοιπο εκκλησίασμα και ν' αρχίσουν τις κουβέντες μαζί του.

Σύντομα φάνηκε καθαρά πως υπήρχαν εκατέρωθεν καλά αισθήματα και το αποτέλεσμα ήταν πως οι πιστοί άρχισαν να κάνουν έρανο για τους αιχμαλώτους, κι επίσης τους έδωσαν κι ένα διόλου ευκαταφρόνητο αριθμό τσιγάρων. Ολοφάνερα η συνεύρεση αποδείχθηκε ευχάριστη κι επωφελής για τους πάντες, συμπεριλαμβανομένου και του φαντάρου και της καμαριέρας, γιατί την επόμενη Κυριακή παρουσιάστηκαν στην εκκλησία δυο φορές περισσότεροι αιχμάλωτοι. Τους οδηγούσε ο ίδιος στρατιώτης, αλλά αυτήν τη φορά είχε φορέσει καινούρια στολή και ήταν φρεσκοξυρισμένος. Και η κοπέλα επιδείκνυε την καινούρια της μπλούζα και βούρτσιζε με εξαιρετική προσοχή στο ίδιο μπαλκόνι κάτι ρούχα. Για άλλη μια φορά έγινε έρανος για τους φτωχούς αιχμαλώτους, προτού αρχίσει να τους οδηγεί πίσω στο στρατόπεδο ο φρουρός που λίγο έλειψε να ξεχάσει το όπλο του με όλα εκείνα τα φιλιιά αποχαιρετισμού που έστελνε στην αναψοκοκκινισμένη κοπέλα. [...]

Στο τέλος, φάνηκε καθαρά πως οι επισκέπτες μας δεν θ' αργούσαν ν' αρχίσουν να έρχονται κατά διμοιρίες, λόχους και τάγματα. Το συμβούλιο των επιτρόπων της εκκλησίας αναγκάστηκε δυστυχώς, να ζητήσει από τις ρουμανικές αρχές να περιορίσουν τον αριθμό των νέων ευσεβών σε είκοσι το πολύ, από τους οποίους οι καπνιστές να μην είναι παραπάνω από τους μισούς.

Petrov-Chomakov, σ. 346-347.

Γιατί ο πόλεμος δεν άλλαξε, σ' αυτή την περίπτωση, τα συνήθη ανθρώπινα αισθήματα; Έπαιξε κανέναν ρόλο η εθνικότητα σ' αυτό το συμβάν;

Δ-11. Ένας Έλληνας Εβραίος περιγράφει πώς τον βοήθησαν αυτόν και την οικογένειά του οι ορθόδοξοι Έλληνες κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής

Παρά την απειλή της φυλάκισης, πολλοί μη Εβραίοι έκρυψαν τους εβραίους φίλους τους στα διαμερίσματά τους ή τους βοήθησαν να διαφύγουν. Ο Αλφρέδος Κοέν, αθηναίος δικηγόρος, κατέγραψε την αυθόρμητη υποστήριξη γειτόνων και φίλων: «Δε θα ξεχάσω ποτέ τον τρόπο που μας έπιασε μια νύχτα, ενώ έκρυβα την πολυμελή οικογένειά μου σε ένα από τα σπίτια, όταν αναγγέλθηκε ότι οι Γερμανοί είχαν δημοσιεύσει μία διαταγή που έλεγε πως όλοι οι Εβραίοι που θα πιάνονταν να κρύβονται θα εκτελούνταν και πως οι άνθρωποι που θα τους έκρυβαν θα στέλνονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης.

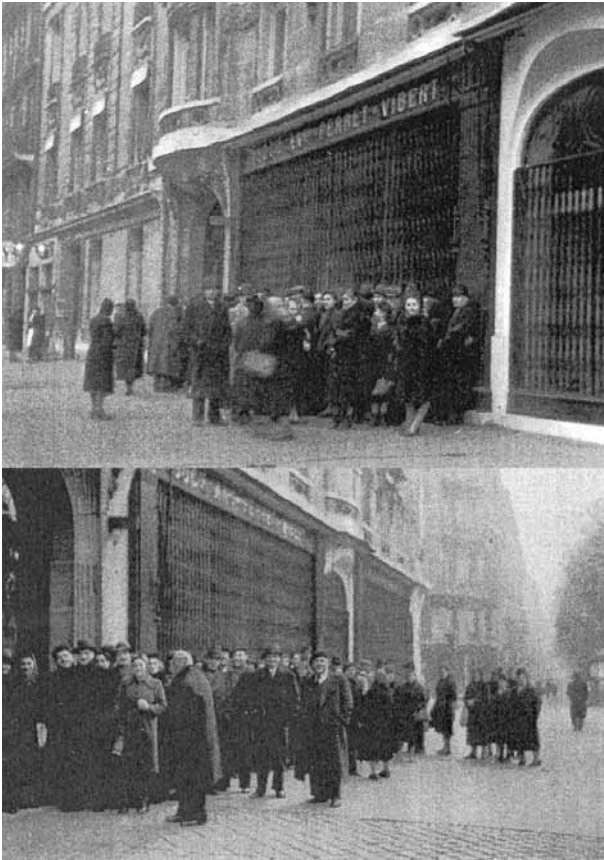
Τότε ένας από μας είπε πως δεν ήταν σωστό να μένουμε σ' εκείνο το σπίτι και να βάζουμε σε κίνδυνο τις ζωές και την ησυχία ηλικιωμένων ανθρώπων, ακόμα και γυναικών. Η απάντηση ήταν: «—Όχι, πρέπει να μένετε. Γιατί παιδί μου, οι δικές μας οι ζωές να είναι πιο πολύτιμες από τις δικές σας;»

Mazower, σ. 287-288.

Γνωρίζετε ανάλογα παραδείγματα από άλλες χώρες; Εσείς τι θα κάνατε, αν αντιμετωπίζατε μια τέτοια κατάσταση;

► **Εικ.47. Τούρκοι Εβραίοι περιμένουν μπροστά στην είσοδο του τουρκικού γενικού προξενείου του Παρισιού το 1943, για να πάρουν διαβατήρια και βίζες, ώστε να μπορέσουν να επιστρέψουν στην Τουρκία**

The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic.

Δ-12. Η ανθρώπινη μεταχείριση Εβραίων από έναν ρουμάνο αξιωματούχο

«Είμαι ο λοχαγός Πρισακάρου Τζόρτζε, διοικητής της περιφέρειας του Μπάτσανι, η οποία περιλαμβάνει και την περιοχή στην οποία βρίσκεστε αυτήν τη στιγμή. Εκ μέρους ολόκληρης της περιφέρειας σας λέω: «Καλώς ήλθατε! Γνωρίζω την ταραχή που βασανίζει τις ψυχές σας, όταν σκέφτεστε πως σε τούτους τους καιρούς πολέμου εσείς βρίσκεστε μακριά από τους ανθρώπους που αγαπάτε, και ξέρω όλα όσα υποφέρετε. Και σας συμβουλεύω να μη χάνετε το θάρρος

σας, γιατί στην πραγματικότητα, με όποιο τρόπο και αν προσεύχεται ο καθένας μας, όλοι λατρεύουμε τον ίδιο Θεό και κανείς δεν μας ρώτησε, αν θέλαμε να γεννηθούμε Ρουμάνοι, Εβραίοι, Τούρκοι ή Βούλγαροι. Όλοι είμαστε ανθρώπινα πλάσματα και θέλω να μην έχετε καμιά αμφιβολία πως αυτοί οι χαλεποί καιροί θα περάσουν και μαζί τους θα περάσει και η τρέλα που έχει κυριέψει σήμερα τα μυαλά των ανθρώπων. Όλοι σας θα επιστρέψετε κάποτε στα σπίτια σας και στις οικογένειές σας και τότε, όλα όσα υποφέρετε σήμερα, δε θα είναι παρά μια δυσάρεστη ανάμνηση. Θα λάβω μέτρα για να φιλοξενηθείτε από τους ανθρώπους του χωριού, επειδή βεβαίως δεν μπορείτε να κοιμόσαστε στο ύπαιθρο, και επίσης θα λάβω μέτρα, ώστε όσον καιρό θα βρίσκεστε στην Περιφέρειά μου να μπορείτε να διατηρείτε επαφή με τους δικούς σας που έχετε αφήσει πίσω». [...]

Μετά από αυτό τον απρόσμενο λόγο, ο λοχαγός άκουσε προσεκτικά όλα μας τα παράπονα και, καθώς πήρα θάρρος από αυτήν του τη συμπεριφορά, του ανέφερα ευθέως όλη μου τη δυσαρέσκεια. Μεταξύ άλλων του είπα για την απάνθρωπη συμπεριφορά της αστυνομίας στο Χούσι, που, για να δικαιολογήσει ένας θεός ξέρε τι λογής πράξεις της, χαρακτήρισε δώδεκα από εμάς ως «ύποπτους κομμουνιστές» και με δεδομένο τις συνήθειες που επικρατούσαν εκείνη την εποχή, ήταν σαφές στον καθένα τι θα έπρεπε αυτοί οι άνθρωποι να περιμένουν. Μου υποσχέθηκε πως, αφού μέναμε πρώτα δυο τρεις βδομάδες στην περιφέρειά του, ο χαρακτηρισμός θα σβηνόταν.

Όπως είναι ευνόητο, αυτή η εξαιρετική συμπεριφορά έφερε αμέσως τα αναμενόμενα αποτελέσματα και τόσο οι αρχές όσο και οι κάτοικοι της Μπόγκντανας μας φέρθηκαν σαν αληθινά αδέρφια. Μας στέγασαν σε σπίτια, μας έδωσαν τροφή, οι γυναίκες έπλυναν και μάλωσαν τα ρούχα μας κι όταν έπειτα από μερικές ημέρες μας ήρθε διαταγή να εγκαταλείψουμε τη Μπόγκντανα, η θλίψη ήταν γενική. Ο κόσμος μας συνόδευσε μέχρι το Μπάτσανι, το χωριό που ήταν ο προορισμός μας και κουβάλησε τις αποσκευές μας με τα κάρρα του χωρίς να θελήσει οποιαδήποτε πληρωμή για όλες τις υπηρεσίες που μας προσέφερε.

Murgescu, σ. 339-340.

Αυτό το απόσπασμα δείχνει πως ο εκτοπισμός των Εβραίων, που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της αντισημιτικής πολιτικής που εφάρμοζε η Κυβέρνηση Αντωνέσκου⁶¹, δεν εξαφάνιζε πάντοτε τα ανθρωπιστικά αισθήματα κάποιων αξιωματούχων ή στελεχών του στρατού και της χωροφυλακής. Υπάρχουν πολυάριθμα παραδείγματα αξιωματούχων που έδειξαν ανθρωπινή συμπεριφορά απέναντι στα θύματα της πολιτικής του ρουμανικού κράτους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο αφηγητής ανήκε σε μια ομάδα Εβραίων που είχαν διαταχθεί να συγκεντρωθούν στο προαύλιο του αστυνομικού σταθμού και κατόπιν απομακρύνθηκαν από το Χούσι. Έπειτα από τρεις ημέρες πεζοπορίας έφτασαν στην περιοχή της Τούτοβας (το βράδυ της 20^{ης} προς την 21^η Ιουνίου του 1941), όπου παρουσιάστηκαν στον τοπικό Διοικητή της Χωροφυλακής που τους υποδέχθηκε με το λόγο που διαβάσατε.

Ο Τζώρτζε Πρισακάρου ριψοκινδύνευσε, όταν βοήθησε τους εκτοπισμένους Εβραίους; Τι θα μπορούσε να του συμβεί, αν τυχόν οι προϊστάμενοί του ανακάλυπταν τι έκανε; Εσείς πώς θα συμπεριφερόσασταν, αν βρισκόσασταν στη θέση του; Πιστεύετε πως θα μπορούσε να κάνει ακόμη περισσότερα;

Δ-13. Ο βούλγαρος διπλωμάτης, Ιβάν Ντ. Στάντσοφ, αφηγείται πώς του έσωσε τη ζωή ένας γερμανός αξιωματούχος από τη Γκεστάπο στη Βουλγαρία

Την αυγή ξύπνησα από έναν απρόσμενο επισκέπτη, έναν γεροδεμένο γερμανό αξιωματούχο των αποβατικών δυνάμεων. Με χαιρέτισε και είπε πως ο «Χερ Ταγματάρχης» τον είχε στείλει να μου μεταβιβάσει την εξής πληροφορία: «Πρέπει να εγκαταλείψετε αμέσως τη Σόφια. Οι Καφετιοί – έτσι έλεγαν τους γκεσταπίτες, από τις καφέ στολές τους – έχουν ήδη ξεκινήσει για να σας συλλάβουν». Τον ρώτησα γιατί ο «ταγματάρχης» του, που ήξερα πως ήταν ο υπεύθυνος της στρατιωτικής αντικατασκοπείας στη Βουλγαρία, ανησυχούσε τόσο πολύ για μένα.

«Weil Sie doch ein Offizier und ein Herr sind!» (Επειδή είστε αξιωματικός και κύριος) ήταν η απάντηση. Ακολούθησε ένας ζωηρός χαιρετισμός και ο απεσταλμένος εξαφανίστηκε.

Πήρα το πρώτο τρένο για τη Βάρνα κι ενώ ταξίδευα, σκεφτόμουν πόσο τυχεροί ήμασταν με αυτή την εχθρότητα που υπήρχε ανάμεσα στη Βέρμαχτ και τους Ναζί... Αργότερα, ο θυρωρός μου είπε πως, περίπου μια ώρα αφότου έφυγα, «μια ομάδα Γερμανών» είχε έρθει και με έψαχνε.

Stanchov, σ. 172.

Είναι απαραίτητο και σωστό να ταυτίζεται πάντοτε ο «Γερμανός» με τον «εχθρό»; Γιατί κάποιοι Γερμανοί δρούσαν εναντίον κάποιων άλλων Γερμανών; Ποια επιχειρήματα πρόβαλε ο γερμανός αξιωματούχος για να δικαιολογήσει τη βοήθειά του προς τον Στάντσοφ;

Δ-14. Ο Αλφόνς Μπαρόν, επιτετραμμένος του εργοστασίου ζαχαρωτών και σοκολάτας «Ένωση», προς το αρχηγείο της αστυνομίας των Ουστάσι, 9 Ιουλίου του 1941

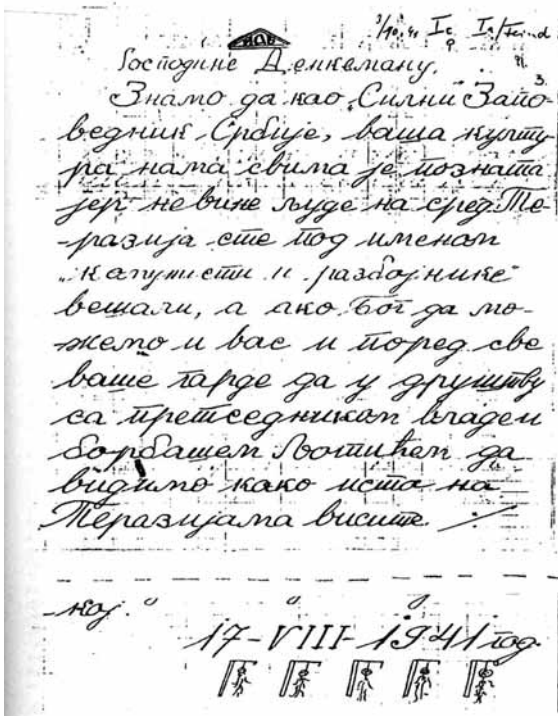
«Η Ντράζα Γκέρμπερ, κάτοικος της οδού Ινκάντσεβα 7/III, Εβραία, συνελήφθη σήμερα. Η εν λόγω Ντράζα Γκέρμπερ είναι ταμίας της εταιρείας μου. Είχε ειδοποιηθεί ότι πρόκειται να απολυθεί και εντός των ημερών θα παρέδιδε το ταμείο σε άλλη υπάλληλο, η οποία αναμένεται να επιστρέψει από την άδειά της. Κατόπιν θα εγκατέλειπε την εταιρεία. Καθώς η Ντράζα Γκέρμπερ συνελήφθη στο διαμέρισμά της και μετά τη λήξη του ωραρίου εργασίας της στην εταιρεία, δεν πρόλαβε να παραδώσει τα κλειδιά του ταμείου, ούτε να τακτοποιήσει τους λογαριασμούς που εκκρεμούν. Υπάρχει κίνδυνος απώλειας των κλειδιών και η εταιρεία θα αντιμετωπίσει σοβαρό πρόβλημα, αν δεν μπορέσουμε να ανοίξουμε το χρηματοκιβώτιο αύριο, όταν θα αρχίσουν να έρχονται οι πελάτες. Επομένως, σας ζητούμε να επιτρέψετε στην Ντράζα Γκέρμπερ να παραδώσει όσο το συντομότερο δυνατόν τα κλειδιά του ταμείου στην εταιρεία μας».

Goldstein, σ. 370.

61 Η Κυβέρνηση Αντωνέσκου εκτόπισε τους Εβραίους, κυρίως της Βεσσαραβίας και της Μπουκοβίνας, στην απέναντι μεριά του ποταμού Δνείστερου, δηλαδή έξω από τα σύνορα της μεσοπολεμικής Ρουμανίας, όπου οργάνωσε αρκετά στρατόπεδα εκτοπισμού.

3 Τι ήθελε να πετύχει ο Μπαρόν γράφοντας και στέλνοντας αυτή την επιστολή; Κατά τη γνώμη σας, ο λόγος που ήθελε ο Μπαρόν να απελευθερωθεί η φυλακισμένη είναι αυτός που δηλώνεται; Μήπως ήταν ένα τέχνασμα (ή απλώς μια προσπάθεια) δεδομένου ότι οι αρχές του ΑΚΚ δεν θα την απελευθέρωναν για κανέναν άλλο λόγο; Για ποιο λόγο ο Μπαρόν γράφει για τη φυλακισμένη και ζητά να απελευθερωθεί (έστω και προσωρινά) με τόση περιφρόνηση;

► **Εικ.48. Επιστολή ανώνυμου κατοίκου του Βελιγραδίου προς το γερμανό στρατιωτικό διοικητή της Σερβίας**

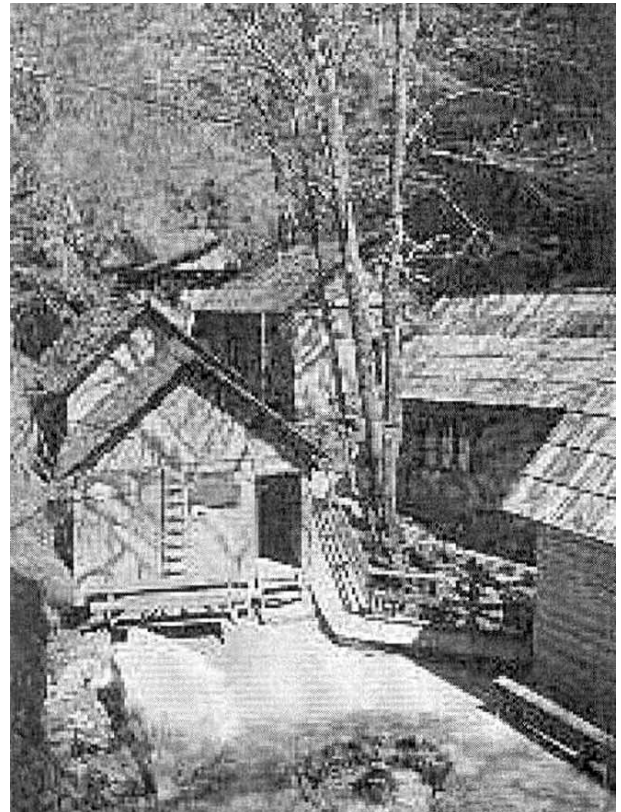

Ιστορικό Αρχείο του Βελιγραδίου, SP III-48, K 157/15, 25
Σεπτεμβρίου 1941.

🔑 Αυτή η επιστολή στάλθηκε στο γερμανό στρατιωτικό διοικητή της Σερβίας, στρατηγό Χάινριχ Ντάνκελμαν, μετά τον απαγχονισμό ομήρων στην κεντρική πλατεία του Βελιγραδίου, Τεράζιγιε, στις 17 Αυγούστου του 1941. Τον προειδοποιεί ότι την ίδια τύχη θα έχουν κάποτε αυτός και οι υφιστάμενοί του.

3 Εσείς θα λέγατε ότι ήταν πράξη ηρωισμού να γράψει κανείς αυτό το γράμμα; Εξηγείστε τη θέση σας.

► **Εικ. 49. Το μυστικό νοσοκομείο των Παρτιζάνων «Φράνγια» κοντά στο Τσέρκνο της Σλοβενίας**

🔑 Η παράνομη ιατρική υπηρεσία της Οσλομπόντινα Φρόντα (Απελευθερωτικού Μετώπου) ήταν πιθανότατα η αποτελεσματικότερη ανθρωπιστική οργάνωση κατά τη διάρκεια του πολέμου και, παρά τις εξαιρετικά σκληρές συνθήκες που αντιμετώπιζε, ήταν λαμπρά οργανωμένη. Τον Ιανουάριο του 1945 διέθετε 281 μυστικές νοσοκομειακές μονάδες και άλλες έξι νόμιμες (και ακόμη εξήντα δύο υπό κατασκευή) με συνολικά 2.260 κλίνες. Κατά τη διάρκεια του πολέμου μερίμνησε για να δοθεί ιατρική φροντίδα σε 11.321 τραυματίες και ασθενείς από τριάντα γιατρούς, 652 νοσοκόμες και άλλο προσωπικό. Από τους γιατρούς της, οι δεκαεννέα έχασαν τη ζωή τους.

Γενικές ερωτήσεις κεφαλαίου Δ

Κατά τη γνώμη σας, η επίδειξη ανθρωπιάς και αλληλεγγύης είναι προνόμιο κάποιων μεμονωμένων και ιδιαίτερα γενναίων ατόμων ή μήπως πρόκειται για αρετές, τις οποίες όλοι μπορούμε κάποτε να δείξουμε; Είναι δυνατό το ίδιο πρόσωπο να μπορεί να ενεργήσει ως εγκληματίας πολέμου σε μια δεδομένη κατάσταση και να δείξει γενναιοψυχία και ανθρωπιά σε μια άλλη; Εξηγήστε τη θέση σας. Αν πάρουμε υπ' όψιν μας ότι οι άνθρωποι συχνά θέλουν να δείχνουν καλύτεροι απ' ό,τι πράγματι είναι, πόσο αξιόπιστες είναι ορισμένες από τις πηγές που είδαμε παραπάνω (δηλαδή τα απομνημονεύματα);